

ΟΙ ΜΠΑΛΑΝΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ—Η ΚΑΤΑΠΤΩΣΗ—1723—1820

Καταλαμβάνοντας ἡ οἰκογένεια Μπαλάνων τὴ σχολὴ τοῦ Γκιούμα μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀνθρακίτη, ἐπὶ ἓνα περὶ αἰῶνα προέστηκεν αὐτῆς, περιελθούσης ἀπὸ πατρὸς εἰς τέκνα καὶ ἀπὸ τέκνα εἰς ἀνεψιούς (¹). Οἰκογένεια πολιτικῶς ἰσχυρὰ ἐπηρέαζε τοὺς Ἕλληνας προὔχοντας καὶ τοὺς δυνατοὺς Τούρκους στὰ ζητήματα τῆς πόλεως (²). Συγκαταλέγουσα μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἱκανοὺς διδασκάλους καὶ κληρικοὺς ἐπιφανεῖς κατακρήμνιζε, εἴτε διαβάλλοντας «ἐπὶ νεωτερισμοῖς», εἴτε κατηγορῶντας «ἐπὶ ἀθείᾳ» πάντα φιλελεύθερο καὶ συγχρονισμένο. Αὐτὴ διέκοψε τὸ πατριωτικὸ ἔργον τοῦ Εὐγενίου : «Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Μπαλάνου εἴτε ἀπὸ ἀληθῆ ζῆλον κινούμενοι, εἴτε ἀπὸ φθόνον ἐξωπλίσθησαν κατὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Εὐγενίου κηρύσσοντες αὐτὸ ὡς ἀντίθεον» (³). «Καλὸς ὁ Εὐγένιος, ἔλεγαν οἱ Μπαλάνοι, ἀλλ' ἄθεος» (⁴). Διὰ τῶν διαβολῶν τούτων καὶ ἄλλων τεχνασμάτων κατώρθωσαν, ὅπως *μονοκρατήσουν* τὴν παιδείαν στὰ Γιάννενα ἐπὶ μακρότατον χρονικὸν διάστημα, παρακωλύοντες τὴν εὐρύτερον κατάρτισιν τῆς νεότητος. Θεωρῶντας, πὼς μόνον διὰ τῆς διατηρήσεως τῆς παραδόσεως καὶ τῆς καταπολεμήσεως τῶν νεωτεριστικῶν τάσεων θὰ ἠδύνατο νὰ προαχθῆι τὸ γένος, γινῆκαν οἱ στυλοβάτες τῆς συντηρήσεως. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, πὼς ἡ ΠΑΡΑΔΟΣΗ πρέπει νὰ ποτελεῖ τὴ βᾶσιν κάθε ἐθνικῆς ἀγωγῆς, ἀλλὰ παράδοσις καλῶς νοουμένη, παράδοσις τροφοδοτουμένη πάντοτε ἀπὸ τὸ νεώτερον πνεῦμα, παράδοσις μὲνα λόγο δημιουργική. Ἀλλ' οἱ Μπαλάνοι δὲν εἶχαν τέτοιαν ἀντίληψιν τῆς παραδόσεως· παράδοσις θεωροῦσαν τὴ φανατικὴν προσήλωσιν στὸ παραδομένο καὶ τὸ γκρέμισμα κάθε ὠραίου ἔργου,

(¹) Β. Μυστακίδης : Περιοδικὸν «Παργασοῦ» τομ. 10ος (1886) σελ. 67.

(²) Π. Καλλιγᾶ : Περιοδικὸν «Μανδῶρας» τομ. 1ος (1858) σελ. 498.

(³) Ἀνωνύμου : Περιοδικὸν «Χρυσάλλης» τόμ. Δ'. (1866) σελ. 498.

(⁴) Ἀναστ. Γούδα : Βίοι Παράλληλοι κτλ. 1872 τόμ. Β', σελ. 8.

πούχαν ἐπιτελέσει οἱ μεγάλοι ἀναγεννηταί, πού προαναφέραμε. Δὲν ἀμφισβητοῦμε, πὼς εἶχαν ζῆλο γιὰ τὴν προαγωγή τῶν γραμμάτων στὰ Γιάννενα. Αὐτὸς ὁ ἐχθρὸς τους Εὐγένιος τοὺς ἀναφέρει εὐφῆμως ('). 'Αλλ' ὁ ζῆλος αὐτὸς ἔβλαψε παρὰ ὠφέλησε τὴν ἐθνότητα.

Κι' εἶνε ἀληθές, πὼς δι' ἀτρύτων κόπων καὶ θυσιῶν κατώρθωσαν οἱ Μπαλάνοι, ὅπως ἀνυψώσουν τὴ σχολή τους «εἰς ἀρχιγυμνάσιον τῶν Ἰωαννίνων» (²), ὅπως τὴν πλουτίσουν μὲ βιβλιοθήκη κι' ἀρχεῖο κι' ὅπως συγκεντρώσουν σαυτὴν τοὺς περισσότερους μαθητάς. «*Ἐξαιρέτως ἡ Σχολὴ τῶν Μπαλάνων*, λέγει ὁ Ἀραβαντινός, *ἐκέκτητο λαμπρὰν βιβλιοθήκην καὶ χειρόγραφα ἀνεκδότων πραγματειῶν καὶ δοκίμων, συγγεγραμμένων παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς χρηματισάντων διδασκάλων τῶν Ἰωαννίνων.*» Ἄν μεταξὺ τούτων ὑπῆρχον καὶ ἀπομνημονεύματα περὶ τῶν μεσαιωνικῶν περιπετειῶν τῆς Ἡπείρου, πρὸς τοῦτο ἐνδοιάζομεν, διότι τὰ βιβλία ἐκεῖνα ἀπετεφρώθησαν μέχρις ἐνός» (³). Μεταξὺ τῶν βιβλίων ἐκείνων συγκαταλεγόταν κι' ἡ ἐπιτομὴ τῶν ἠπειρωτικῶν χρονικῶν, ὁ ΜΙΚΡΟΣ λεγόμενος ΚΟΥΒΑΡΑΣ, πού συντάχθηκε ἀπὸ τὸν πρῶτο Μπαλάνο καὶ τοῦ ὁποίου οἱ περιπέτειες ὑπῆρξαν πολλές (⁴): Μὲ τὴν ἀόριστη λέξι *κουβαράς* ἐννοοῦσαν στὰ Γιάννενα μεγάλο τινὰ κώδικα, πού περιεῖχε τὴν ἱστορία τῆς Ἡπείρου κι' ἰδίως τὶς μεσαιωνικὲς περιπέτειες τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης. Κι' ὁ μὲν ΜΕΓΑΛΟΣ ΚΟΥΒΑΡΑΣ περιλάμβανε ἐκτεταμένως τὰ χρονικὰ τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ τρίτου μ.χ. αἰῶνα μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως καὶ διετηρεῖτο στὴ μονὴ τοῦ Ἀγίου Νικολάου τοῦ Σπανοῦ. «*Οἱ κατὰ καιροὺς πατέρες τῆς μονῆς*, λέγει σύγχρονη πηγὴ, *ἔκαναν διάφορα σημειώματα καὶ ἱστορίας, τὰς ὁποίας ἕνας ἀπ' αὐτοὺς μεταγενέστερος τὰ ἔδεσε ὅλα ὁμοῦ εἰς ἕνα μέγαν τόμον, τὸν ὁποῖον οἱ Ἰωαννῖται ὠνόμασαν κουβαράν*» (⁵). Οἱ δὲ μικρότεροι *κουβαράδες* ἦσαν διάφορες ἐπιτομὲς τοῦ πρώτου. Μιὰ ἀπὸ τὶς καλύτερες ἐθεωρεῖτο κι' ἡ ἐπεξεργασμένη ἀπὸ

(¹) Εὐγενίου Βουλγάρου : Λογικὴ—Λειψία 1776 σελ. 44.

(²) Μ. Μυστακίδη : Περιοδικὸν «*Παρνασσός*» τόμ. 10ος, σ. 67.

(³) Π. Ἀραβαντινοῦ : Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, τόμ. Β', σ. 281.

(⁴) Νικολ. Τσιγαρά : Ἡπειρωτικά—Ἀθήναι 1835 σελ. 8—9.

(⁵) Ἀνωνύμου : Περιοδικὸν «*Ἀθηνᾶ*»—Ναύπλιον 1831 σελ. 52.

τὸν Μπαλάνο Βασιλόπουλο, ἡ ὁποία καὶ μόνη περισώθηκε μετὰ τὴν πυρκαϊὰ τῶν Ἰωαννίνων τὰ 1820. Βάση τῆς «Χρονογραφίας» τοῦ Παναγ. Ἀραβαντινοῦ στάθηκε ἡ ἐπιτομὴ ἐκείνη. «Εὐτυχῶς, λέγει ὁ Τσιγαρῶς, αὐτοτελεῖ κεφάλαια τῆς ὑπὸ τοῦ Μπαλάνου γενομένης ἐπιτομῆς διέσωσεν ὁ μακαρίτης Π. Ἀραβαντινὸς ἐν τῇ Χρονογραφίᾳ τῆς Ἠπείρου καὶ τοιαῦτα ἔχει ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ αὐτοῦ καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Σ. Κρίνος» (1). Καὶ μᾶλλον ταῦτα, ὁ Ἀραβαντινὸς ἀφοῦ ἀρύστηκε τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔργου του ἀπὸ τὴν ἐπιτομὴ ἐκείνη, κατόπιν ἀπέκρυψε τοῦτο καὶ ἀνέφερε, πῶς τὰ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης Μπαλάνων ἀπετεφρώθησαν μέχρις ἐνός. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, πῶς στὴ φιλοπονία καὶ τὴν συνθετικὴν ἰδιοφυΐα τοῦ Ἀραβαντινοῦ ὀφείλεται ἓνα τῶν ὠραιότερων ἐλληνικῶν ἱστορικῶν ἔργων: Ἡ Χρονογραφία του (2). Ὅμως βάση τῆς ὑπῆρξεν ὁ ἀκατέργαστος ἱστορικὸς θησαυρὸς τοῦ *κουβαῶ*, ποὺ δυστυχῶς χάθηκε. Ἄγνωστον ἐπίσης τί ἀπέγιναν καὶ οἱ περικοπῆς τοῦ Σ. Κρίνου.

Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ *Κουβαῶ* στὴ σχολὴ τῶν Μπαλάνων ἐφυλάσσοντο καὶ παλαιότεροι κώδικες Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ πολύτιμα χειρόγραφα πατέρων τῆς ἐκκλησίας. Ἐπίσης διεσώζοντο καὶ ἀνέκδοτα χειρόγραφα μεγάλων τινῶν διδασκάλων τῶν Ἰωαννίνων (3). Καθὼς φαίνεται ἡ σχολὴ ἐκείνη ἐπὶ ἓνα αἰῶνα ὑπῆρξεν ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΒΩΤΟΣ τοῦ νεογραικικοῦ κόσμου στὴ Βαλκανικὴ Χερσόνησο (4). Διὰ τῶν δωρεῶν ἰδίως τοῦ Ἱερομνήμονος καὶ Ντίλιου, καθὼς καὶ διὰ τῆς γενναίας χορηγίας τοῦ Λάμπρου Μαρούτση καταπληκτικῶς εὐρύνθηκεν ὁ κύκλος τῶν μαθημάτων τῆς (5). Γιατὶ στὸ πρόγραμμα τῆς σχολῆς δὲν περιλαμβάνοντο μόνον, ὅσα μαθήματα διδάσκονται σήμερον στὰ γυμνάσια· παρεδίδοντο πολὺ ἀνώτερα καὶ μὲν περισσότερες ὥρες διδασκαλίας. (6) Καυχόμενος ὁ Κοσμᾶς Μπαλάνος γιὰ τὴν σχολὴν τῶν προγόνων του ἔγραφε: «Εἰς αὐτὸ τὸ σχολεῖον ἤδη ὀλόκληρον αἰῶνα συνεχῶς καὶ ἀδιακόπως

(1) Νικολ. Τσιγαρῶς: Ἠπειρωτικά — Ἀθήναι 1885 σελ. 9.

(2) Φ. Μιχαλοπούλου: Π. Ἀραβαντινός: «Βραδυνῆς» ἀρ. 701—705.

(3) Κοσμᾶ Μπαλάνου: Ἐκθεσις Συνοπτικὴ Ἀλγέβρας—1778 σ. XIII.

(4) Μελετίου: Γεωγραφία Παλαιὰ καὶ Νέα τομ. Β' σελ. 282 σημ. 1.

(5) Ι. Λαμπρίδη: Ἠπειρωτικά Μελετήματα 1887 τευχ. Α' σελ. 65.

(6) Σπ. Λάμπρου: Περιοδικὸν «Παρθενός» τόμ. ΙΒ' σελ. 147.

διδάσκεται πᾶν εἶδος μαθήσεως καὶ ἡ ὀρθότης τῶν δογμάτων καὶ ἡ κοσμιότης τῶν ἠθῶν. Αὐτὸ τὸ σχολεῖον περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο προτέρημα ἔδειξε τὴν πατρίδα μας ἑξάκονστον, ζηλευτὴν καὶ περίφημον. Αὐτὸ τὴν ἔκανε νὰ ἀμιλλᾶται πρὸς τὰς παλαιὰς Ἀθήνας» (¹). Ὁ πανηγυρικὸς αὐτὸς τοῦ νεωτέρου Μπαλάνου γιὰ τὴ σχολὴ ποὺ διηύθυνε εἶνε κάπως ὑπερβολικὸς. Ὅπως δὲ κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς σχολαρχίας τοῦ πρώτου Μπαλάνου κι' ἰδίως μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Βούλγαρι, ἡ σχολὴ ἐκείνη ἀπέμεινε τὸ μοναδικὸν ἐκπαιδευτικὸν κέντρο τῶν Ἰωαννίνων. Οἱ ἄλλες σχολῆς εἶχαν καταπέσει καὶ μόλις διετηροῦντο. Ἀπὸ τὴν ἄλλοτε μεγάλη σχολὴ τοῦ Ἐπιφανίου μόνον ἔχνη τινὰ συναντοῦμε μετὰ τὴ χειροτονία τοῦ Μελετίου σὲ μητροπολίτη Ἀρτις (²). τελευταῖος σπουδαῖος αὐτῆς διδάσκαλος ὑπῆρξεν ὁ Παρθένιος Κατσούλης. Κι' ἐξακολούθησε ἡ σχολὴ ἐκείνη νὰ λειτουργεῖ καὶ πολὺ κατόπιν, ἐφαρμόζοντας τὸ σύστημα τοῦ Ἐπιφανίου, σύμφωνα μὲ τὴ διαθήκη του, ἀλλ' ὄχι μὲ τὴν προηγούμενη αἴγλη τῆς (³). Συνεπῶς δὲν εἶνε παράδοξο, σὲ μιὰ πόλιν σαράντα χιλιάδων κατοίκων νὰ φοιτοῦν στὴ σχολὴ τῶν Μπαλάνων περισσότεροι τῶν ἑκατὸ τακτικῶν μαθητῶν.

Κι' ἐπὶ ἓνα αἰῶνα τὰ οἰκονομικὰ τῆς σχολῆς ἔβαιναν καλῶς. Ἀλλ' ὅταν ὁ Ναπολέων κατέλαβε τὴ Βενετία τὰ 1797 καὶ δήμευσε τὶς καταθέσεις τοῦ Νομισματοκοπέου τότε κι' ἡ σχολὴ τῶν Μπαλάνων κινδύνευσε νὰ κλείσει (⁴). «Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Βενετικῆς ἐπικρατείας, λέγει ὁ Ἀραβαντινός, ἀποσβεσθέντων τῶν ἐλεῶν τοῦ Γκιούμα ἔμεινε τὸ σχολεῖον αὐτὸ ἄνευ συντηρήσεως τακτικῆς καὶ διὰ συνδρομῶν ἐκτάκτων διετηρεῖτο μετὰ πολλῆς δυσκολίας» (⁵). Ἀλλ' οἱ Μπαλάνοι δι' ἰκετευτικῆς ἐπιστολῆς ἀποταθέντες στὰ πατριαρχεῖα κατώρθωσαν καὶ πῆραν τοὺς πόρους τῆς μονῆς τοῦ Προφήτου Ἡλίου τοῦ Θεσβίτου καὶ τὰ μαθήματα τῆς σχολῆς ἐξακολούθησαν (⁶). Οἱ Ζωσιμάδαι κατόπιν στάθηκαν

(¹) Κοσμᾶ Μπαλάνου: Ἐκθέσις Συνοπτικὴ Ἀλγέβρας 1798 σ. XIV.

(²) Ι. Λαμπρίδης: Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα—1887 τεύχ. Α', σελ. 65.

(³) Θ. Φιλαδελφέως: Περιοδικὸν «Παρθενόου» τόμ. 8 (1904) σελ. 46.

(⁴) Θεοδώρου Ροδοκανάκη: Φιλολογικὸς Ἀγὼν ἔτος 1867 σελ. 22.

(⁵) Π. Ἀραβαντινοῦ: Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, τομ. Β', σ. 279, σημ. 1.

(⁶) Β. Μυστακίδης: Περιοδικὸν «Παρθενόου» τόμ. 10ος (1886) σ. 68.

οἱ πραγματικοὶ σωτῆρες τῆς ('). Διὰ τῆς συνδρομῆς τούτων ἡ σχολὴ ὄχι μόνο ξαναπέκτησε τὴν οἰκονομικὴ εὐρωστία τῆς, ἀλλὰ κι' ἰδιαίτερο ἐργαστήριον φυσικῆς καὶ χημείας προστέθηκε σαυτῇ. Τοῦτο «*Μουσεῖον Φυσικῆς*» (²) ὠνομάστηκε καὶ πλουτίστηκε «*μὲ ὄργανα ἐπιστημονικὰ ἰκανὰ πρὸς πᾶσαν χρεῖαν*» (³). Ὁ δὲ Ἄλῆς μεταγενεστέρως ὑποστήριξε τὴ σχολή, ποικιλοτρόπως ἐνισχύσας τὸν Κοσμᾶ Μπαλάνο. Συχνὰ ἐπανελάμβανε σαυτόν, «*ὅπως διδάσκει τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ νεολαίαν, δίδων αὐτῇ καλὸν παράδειγμα καὶ μὴ ἀμφιβάλλον περὶ τῆς προστασίας καὶ τῆς ὑποστηρίξεως αὐτοῦ*» (⁴). Διὰ τῶν συνδρομῶν κι' ὑποστηρίξεων τούτων ἡ φήμη τῆς σχολῆς ἐδραιώθηκε κι' ἐπεκτάθηκε ὄχι μόνον εὐρύτατες περιοχὰς τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, ἀλλὰ καὶ πέραν αὐτῆς. Οἱ διάφοροι περιηγηταί, ποὺ περνοῦσαν ἀπ' τὰ Γιάννενα ἢ μακροχρονίως διεβίωσαν σαυτὰ, παντοῦ μνημονεύουνε τὴ σχολὴ τῶν Μπαλάνων, ὡς τὴν ἀρχαιότερη σχολὴ τῶν Ἰωαννίνων. Ὁ *Thomas Smart Hughes* ἔγραψε τὰ ἑξῆς στὸ ταξεῖδι του: «*Τὸ παλαιότερον σχολεῖον, συστήθηκε πρὸ ἑκατὸ τριάντα ἐτῶν ἀπὸ τοῦ Γκιούμα, Γιαννιώτη ἔμπορο, ποὺ ἀπέκτησε ἀξιόλογη περιουσία δι' ἐπικερδῶν ἐπιχειρήσεων στὴ Βλαχία. Τοποθέτησε δὲ στὴν Τράπεζα τῆς Βενετίας ἀρκετὰ κεφάλαια πρὸς διατήρησιν τοῦ σχολείου. Δυστυχῶς τὰ κεφάλαια ταῦτα κατεσχέθησαν ἀπὸ τοὺς δημοκρατικοὺς Γάλλους, διὰν κατέλαβαν τὴ Βενετία.*» Ἐκτοτε διετηρεῖτο διὰ τῆς ἐλευθεριότητος καὶ τῆς γενναιοδωρίας τῶν Ζωσιμάδων. *Περισσότεροι τῶν τριακοσίων μαθητῶν, ἐξεπαιδεύθησαν στὸ σχολεῖον αὐτό*» (⁵). Τὰ ἴδια ἐπανελάβε κι' ὁ *Rouqueville*, ποὺ περιέγραψε τὴ σχολὴ κι' ἰδιαίτερος ἀνέφερε τὸ ἐργαστήριον τῆς φυσικῆς, τὴ μεγάλη βιβλιοθήκη τῆς καὶ τοὺς γεωγραφικοὺς τῆς πίνακας (⁶). Ὁ δὲ ἀμερόληπτος κι' ἀντικειμενικὸς *Leake* μὲ συμπάθεια εἶδε τὴ σχολὴ καὶ μίλησε γι' αὐτὴ (⁷).

(¹) Ἀναστ. Γούδα : Βίοι Παράλληλοι κτλ. 1870 τόμ. Γ', σελ. 16.

(²) Διαθήκη τοῦ ἀοιδίου Νικολάου Ζωσιμᾶ—Μόσχα 1844 σελ. 8.

(³) Α. Σταγειρίτη : Ἠπειρωτικὰ κτλ.—Βιέννη 1819 σελ. 377.

(⁴) Παν. Ἀραβαντινοῦ : Ἱστορία τοῦ Ἄλῆ Πασᾶ—1895 σελ. 474 σημ. 1.

(⁵) Th. S. Hughes : Voyage à Janina en Albanie τόμ. Β', σελ. 298.

(⁶) F. Rouqueville : Voyage de la Grèce 1826 τόμ. Α', σελ. 154.

(⁷) M. Leake : Travels in Northern Greece 1835 τόμ. IV, σελ. 148.

Αὐτὸς τέλος ὁ Κοσμᾶς Μπαλάνος, ὡς ἀρμοδιώτερος ὄλων μᾶς ἐξέθεσε τὶς ἱστορικὲς περιπέτειες τῆς σχολῆς καὶ ἀπαρарίθμησε τοὺς προγενέστερους μεγάλους διδασκάλους τῆς. Ἀπευθυνόμενος στοὺς Ζωσιμάδας καὶ λογοδοτῶντας γιὰ τὴν παλαιότερη δράσῃ τῆς σχολῆς, ζητοῦσε τὴ συνδρομὴ τους, ὅπως συνεχίσει τὸ ἔργο του: «Τὸ σχολεῖον αὐτό, λέγει ὁ Μπαλάνος, ὅπου ἐστάθη τόσους χρόνους τὸ κατοικητήριον τῶν Μουσῶν, πηγὴ δαψιλεστάτη καὶ διαυγεστάτη τῆς διδασκαλίας, ἀφοῦ ἔχασε τοὺς προστάτας του ἐκινδύνευσε καὶ χάσει καὶ τὴν προτέραν του κατάστασιν. "Ὅθεν βλέποντας αὐτὸ εἰς τοιοῦτον τρόπον, ἡ χάρις τοῦ Κυρίου σᾶς ἤγειρε τὸν ζῆλον, ὦ Ζωσιμάδαι, καὶ τὴν προθυμίαν, ὥστε νὰ στοχασθῆτε καὶ νὰ κατορθώσετε πράγματα κοινωφελῆ καὶ θεάρεστα: Τὰ πτωχὰ παιδιά ἔχοντα καὶ ἐνδυμασίαν καὶ βιβλία καὶ συνδρομὴν διὰ νὰ μαθαίνουν τὰ πρῶτα γράμματα». Ἀναφερόμενος πρὸ κάτω στὴν ἱστορίαν τῆς σχολῆς συντόμως ἀνακεφαλαίωσε τὴν δράσῃ τῆς διὰ τῶν ἐξῆς: «Τὸ σχολεῖον αὐτὸ οἰκοδομήθη ὑπὸ τοῦ ποτὲ Πάνου Καραϊωάννου διὰ δαπάνης τοῦ ἀειμνήστου Μάνου Γκιούμα. Ἐχρημάτισαν δὲ διδάσκαλοι εἰς αὐτὸ οἱ ἐφεξῆς: Βησσαρίων ἱερομόναχος Μακροῆς, ὁ ὁποῖος συνέθεσε τὴν ἐπωφελεστάτην διὰ τοὺς ἀρχαίους Γραμματικὴν καὶ τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν. Γεώργιος ἱερεὺς Σουγδουρῆς, ὅπου συνέγραψε τὴν εἰσαγωγικὴν Λογικὴν, τὴν συμφωνίαν Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ Καινῆς καὶ τὸ ἐγχειρίδιον τῆς Γραμματικῆς. Ἀναστάσιος ἱερεὺς Παπαβασιλείου, ὅπου μετέφρασε τὴν Μαθηματικὴν εἰσαγωγὴν καὶ τὴν Ρητορικὴν. Μεθόδιος ἱερομόναχος ὁ Ἀνθρακίτης, ὅπου συνέγραψε τὸ ἐπωφελὲς ἐκεῖνο βιβλίον, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ Βοσκὸς Λογικῶν Προβάτων καὶ τῆς φιλοσοφικῆς διδασκαλίας, ὁ ὁποῖος μετεκόμισεν ἀπὸ τὰ δυτικὰ μέρη εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας καὶ μετέφρασεν, ὅπου πρὸ χρόνων εἶχον λείπει ἀπ' αὐτὴν, φέροντας ὡσὰν μία μυριοφόρος ὄλκας. Αὐτὸς ὁ μακαρία τῇ λήξει γενόμενος Μπαλάνος ἱερεὺς Βασιλόπουλος, ὁ ἐμὸς πατὴρ καὶ διδάσκαλος, μετεποίησεν εἰς τὸ ἑλληνικώτερον καὶ παρέδωκε φιλοπόνως εἰς τοὺς ἐραστὰς τῆς μαθήσεως ἐν αὐτῷ τῷ σχολεῖῳ, σχεδὸν τεσσαράκοντα χρόνους χρηματίσας μετὰ τὸν Μεθόδιον διδάσκαλος μὲ μεγάλην ὠφέλειαν τῶν διδασκομένων (').

(') Κ. Μπαλάνου Ἐκθέσις Συνοπτικὴ Ἀλγέβρας, Βιέννη 1798 σ. X—XIV.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ

αὐτῷ ἁγίῳ καὶ ἁγιωτάτῳ ἀρχιεπίσκοπῳ τῆς Ἑλλάδος Ἀρχιεπίσκοπος Δούβλος,

Ἐκ Π. Π.
Ἰανναῖνα: 17.
1796.

ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἐυγένιος,

Ε.Υ.Δ. Π.Π.Κ.Τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ἔτσι μιλοῦσαν οἱ Μπαλάνοι παρ' ὅλα ὅμως ταῦτα καὶ καθ' ὅλο τὸ μακρὸ διάστημα τῆς διαρκείας τῆς «Η ΜΠΑΛΑΝΑΙΑ ΣΧΟΛΗ» (¹), ὅπως μετωνομάστηκε μεταγενέστερα, δὲν ἐπηρέασε κοινωφελῶς τὴν ἐθνότητα. Δι' αὐτῆς ἡ παιδεία κατέπεσε στὰ Γιάννενα κι' ἀπὸ πρωτεύουσα πόλη τῶν γραμμάτων κατέβηκε στὰ δευτερεῖα. Γιὰ τὴν κατάπτωση αὐτῆ γενικῆ ἐπικρατοῦσε γνώμη μεταξὺ τῶν φωτισμένων Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ σύγχρονος Κωσταντᾶς, ἐνῶ μίλησε γιὰ τὴν τότε κοινωνικὴ κι' ἐκπαιδευτικὴ κατάσταση ὀλόκληρης τῆς Βαλκανικῆς, γιὰ τὰ Γιάννενα ἀρκέστηκε στὶς ἐξῆς λίγες λέξεις: «Τὰ Ἰωάννενα ἦσαν περίφημα γιὰ τὰ σχολεῖα τους, τὰ ὁποῖα τώρα δὲν ἀκμάζουν, καθὼς πρωτῆτερα καὶ διὰ τοὺς προκομμένους ἄνδρας, ὅπου κατὰ καιροὺς ἔβγαλαν, μεταξὺ εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Μελέτιος κι' ὁ Ἀνθρακίτης πρέπει νὰ ἔχουν τὸν πρῶτον τόπο.» Ἄν οἱ προκομμένοι μας ὕστερα τοὺς ἐμιμοῦνταν, ἴσως ἠθέλαμεν εἶμαστε τώρα σὲ καλλίτερη κατάσταση (²). Ὁ Κωσταντᾶς δὲν ψευδόταν ὅταν ἔγραφε τὶς πάρα πάνω φράσεις. Ἡ παιδεία στὰ Γιάννενα διὰ τῶν Μπαλάνων ὄχι μόνον δὲν προήχθηκε, ἀλλ' ἀπεναντίας μειώθηκε σημαντικά. Ἡ προηγούμενη ὅμως φήμη τῆς Ἑπειρωτικῆς πρωτεύουσας γιὰ τὰ σχολεῖα τῆς ἀνάγκασε πολλοὺς, ὅπως συρρέουν στὰ Γιάννενα καὶ πέρουν ἀνώτερα μαθήματα· τὰ μίση ὅμως καὶ τὰ πάθη, πὺν διήγειραν οἱ Μπαλάνοι κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα χρόνια, καθὼς κι' ἡ καθυστερημένη διδασκαλία τους ἀνέκοψαν τὴ συρροὴ μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι μετέβαιναν σ' ἄλλα κέντρα, ὅπως μορφώνονται πρακτικώτερα. Ἄλλ' ἄς ἔλθουμε πλησιέστερα πρὸς τὰ πράγματα. Ἄς παρακολουθήσουμε τὴ δράση τῶν Μπαλάνων ἀφ' ὅτου ἀνέλαβαν τὴ διεύθυνση τῆς σχολῆς τοῦ Γκιούμα μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Μεθοδίου.

Καὶ πρῶτος μεταξὺ τῶν Μπαλάνων δίδαξε ὁ Κωνσταντῖνος (1723 — 1760) (³). Μαθητῆς τοῦ μεγάλου Ἀνθρακίτη δὲν παρέλαβε τίποτε ἀπὸ τὸ νεωτεριστικὸ σύστημα τοῦ διδασκάλου του. Ἴσως κατ' ἀρχὰς νὰ φοβήθηκε· ἴσως καὶ νὰ ἀνέλαβε τὴ διεύθυνση τῆς σχολῆς μὲ τὴν προϋπόθεση νὰ

(¹) Ι. Λαμπρίδη : Ἑπειρωτικὰ Μελετήματα 1887 τεῦχ. Α' σελ. 67.

(²) Γ. Κωσταντᾶ : Νεωτεριστικὴ Γεωγραφία—Βιέννη 1791 τόμ. Α' σ. 275.

(³) Σπ. Λάμπρου : Περιοδικὸν «Παρνασσός» ἔτος 12ον (1916) σελ. 149.

σεβασθεῖ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν. Προερχόμενος ἀπὸ τὸ Ἱερατεῖο καὶ μάλιστα πρωτοπαπᾶς τῶν Ἰωαννίνων⁽¹⁾ ἀνῆκε στὴν τάξιν τοῦ κλήρου καὶ ὑπεστήριξε τὰ συμφέροντα καὶ τὶς ἀπόψεις του. Δὲν ἦταν δυνατόν, ὅπως οἱ προηγούμενοι κληρικοὶ διευθύνωνται τῆς σχολῆς, ποὺ τόσες ἐξήγειραν ἔριδες νὰ συνεχίσῃ καὶ αὐτὸς τὴν ἴδια νεωτεριστικὴν παράδοσιν. Ὁ Μπαλάνος ἦταν ἀνώτερος κληρικὸς καὶ ἀσκοῦσεν εὐρεία πολιτικὴν ἐπιρροὴν στὰ Γιάννενα. Ἀπεναντίας ὁ Βησσαρίων Μακρῆς, ὁ Σουγδουρῆς καὶ ὁ Ἀνθρακίτης, ἦσαν ἀπλῶς μοναχοί, προερχόμενοι ἀπὸ τὰ κατώτερα λαϊκὰ στοιχεῖα, ὅπως καὶ ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις γόνος λαϊκῆς οἰκογενείας τῆς Ζακύνθου⁽²⁾. Ὅπως δὲ ὁ Μπαλάνος παρουροῦσεται ποτισμένος μὲ τὶς παλαιότερες γραμματικὰς θεωρίας καὶ παραδομένους στὸ σύστημα τῶν προγενεστέρων λογίων. Σὰ νὰ μὴν εἶχε φουσήσει στὰ Γιάννενα ἡ δημιουργικὴ πνοὴ τῶν Μεθοδίων καὶ τῶν Βουλγάρων, αὐτὸς ξαναγύρισε στὸ σύστημα τοῦ Ἀριστοτέλους⁽³⁾. Καὶ τοὺς μὲν ἀρχαίους συγγραφεῖς ἐρμήνευε, ἐξηγῶντας τὶς λέξεις δι' ἄλλων ἀκατανοήτων λέξεων, ἐφαρμόζοντας τὴν παλαιότερη ψυχαγωγικὴν μέθοδον⁽⁴⁾. Τῇ δὲ θεολογίᾳ, τὴν ἐρμηνείαν, δηλαδή, περικοπῶν ἀπὸ τοὺς πατέρας τῆς ἐκκλησίας, ὅπως τὴν ἐννοοῦσαν τότε, παρέδιδε κατὰ τὴν ἴδιαν ψυχαγωγικὴν μέθοδον. Στὰ Μαθηματικά, τέλος, κρατοῦσε δικό του σύστημα. Ἀντλῶντας τὰ πάντα ἀπὸ τὶς Ἀριστοτελικὰς θεωρίας καὶ ἀπὸ τὰ «Στοιχεῖα» τοῦ Εὐκλείδη, συνέγραψε τετράτομον μαθηματικὸν ἔργον ἐπιγραφόμενον: «Ὁδὸς Μαθηματικῆς, ἥτοι σειρά τῶν κυριωτέρων τῆς μαθήσεως πραγματειῶν, οἷον στοιχείων τοῦ Εὐκλείδη, Γεωμετρίας, θύραθεν καὶ πρακτικῆς Τριγωνομετρίας, περὶ κρικωτῆς σφαίρας κατὰ Πρόκλον κ.τ.λ.»⁽⁵⁾. Σταματοῦμε μόνος ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου καταλαμβάνει μίαν σελίδα τῆς «Νεοελληνικῆς Φιλολογίας» τοῦ Βρεττοῦ. Τὸ μαθηματικὸν τοῦτο πόνημα εἶχεν ἀρχίσῃ μεταφράζοντας ὁ Μεθόδιος Ἀνθρακίτης τὴν κοινὴν καὶ μὲ

(1) Βλέπε τὴν εἰκόνα του στὸ Β' τόμον τῆς Μαθηματικῆς Ὁδοῦ.

(2) Κατράμη: Διασαφήσεις περὶ Πατρίδος τοῦ Βουλγάρου σ. 17 καὶ ἔξ.

(3) Παῦλ. Καλλιγᾶ: Περιοδικὸν «Πανδώρας» τόμ. 1ος (1851) σ. 427.

(4) Ματθ. Παρανίκα: Σχεδιάσμα περὶ Καταστάσ. Γραμμ. σελ. 208.

(5) Βρεττοῦ Παπαδοπούλου: Νεοελληνικὴ Φιλολογία τόμ. Β' σελ. 31—32.

τρόπον ἀπλουστευτικὸν καὶ σύντομον γιὰ τοὺς μαθητὰς του. Ἄλλ' ὁ Μπαλάνος παραλαβόντας αὐτὸ χειρόγραφον, τὸ μετέφρασε στὴν ἀρχαία ἑλληνική, «ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον», τὸ ἐπεξέτεινε, τὸ παράλλαξε καὶ τελείως τὸ μεταμόρφωσε στὸν πάρα πάνω τραγέλαφο (¹).

Μὴ γνωρίζοντας καμμιάν εὐρωπαϊκὴν γλῶσσα, ἐντελῶς ἀνίδεος τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων τῆς ἐποχῆς του, ἐπιχείρησε τὴ σύνταξιν βιβλίου κατ' ἐξοχὴν ἐπιστημονικοῦ. Καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, γραμμένου στὴ στροφνότερη ἀττικὴ παρεδίδοτο στοὺς μαθητὰς τῶν Ἰωαννίνων, ὡς καθημερινὸ μάθημα! Καὶ κατακρίθηκε ὁ Μπαλάνος ἀπὸ πολλοὺς εὐρωπαίους γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴν του ἀνεπάρκειαν καὶ πολλὰ συζητήσεις ἤγειρε μεταξὺ τῶν δικῶν μας. Ἄλλ' ὅπως ἦταν τότε τὰ ἐκπαιδευτικὰ μας πράγματα, ἀπὸ πολλοὺς θεωρήθηκεν ὡς ἔργον, ποὺ περιέκλειε τὴν πᾶσαν σοφίαν. Διὰ τούτου ὁ Μπαλάνος ὑψώθηκε στὴ συνείδησιν τῶν περισσοτέρων. «*Εὐκλείδης τοῦ ἡ' αἰῶνος*» ὠνομάστηκε παρὰ τινος (²) καὶ παρ' ἄλλου ἀνακηρύχθηκε «ὡς μαθηματικὸς ἄριστος, ὡς οὐδεὶς τῶν καθ' ἡμᾶς» (³). Τὸ δὲ ἔργον του χαρακτηρίστηκε «ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ καλλίτερα φιλοπονήματα, ἃτινα συνεγράφησαν περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ταύτης ὕλης» (⁴). Αὐτὸς ὁ Μοισιόδαξ, ὁ ἐπισημότερος δημοτικιστὴς καὶ νεωτεριστὴς τῶν χρόνων ἐκείνων, σπουδαῖος μαθηματικὸς, «ὁ πρῶτος, ποὺ δοκίμασε νὰ ἐκθέσει εἰς φράσιν δημοτικὴν τὰ φιλοσοφικὰ μαθήματα» (⁵), μὲ μεγάλην ἐπιφύλαξιν τὸ ἐπέκρινε, μὴ θέλοντας νὰ δυσχεραστήσει τοὺς φίλους τοῦ Μπαλάνου: «*Δύπης ἄξιον εἶνε, λέγει ὁ Μοισιόδαξ, πὼς ὁ τηλικούτος ἀνὴρ ἀμοιροῦσε καὶ τῶν διαλέκτων τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ τῆς ὑγιεστερᾶς φιλοσοφίας τῶν νεωτέρων. Ἡ περισσὴ ὑπόληψις, ἣν εἶχεν πρὸς τὴν ἀρχαιότητα καὶ αὐτὸς ὁ ἀνὴρ, ἐχρημάτισαν δύο αἰτίαι, αἵτινες ἔκαναν αὐτὸν νὰ διαλάβει περὶ τῆς μιᾶς συνθετικῆς ὁδοῦ, εἰς δύο ὀγκώδεις τόμους, ἐνῶ πολλοὶ τῶν νεωτέρων διαλαμβάνουσιν ἐν ἐνὶ τόμῳ καὶ τούτῳ μόλις ἐξικνουμένῳ εἰς τὸ ἐν ἕκτον*

(¹) Π. Ἀραβαντινοῦ: Περιοδικὸν «*Πανδώρας*» τόμ. ΙΑ' (1857) σ. 318.

(²) Ἀ. Οἰκονόμου: Ἀπολογία Ἱστορικοκριτικὴ—Τριῆσι 1814 σ. 206.

(³) Γ. Ζαβίρα: Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον, σελ. 430.

(⁴) Ἀντων. Οἰκονόμου: Ἀπολογία Ἱστορικοκριτικὴ—1814 σελ. 207.

(⁵) Π. Κορδικᾶ: Μελέτη τῆς Κοινῆς Γλώσσης—1817 σελ. κδ'.

τῶν δύο τόμων αὐτοῦ. Ἐγὼ τὸ λοιπὸν εὐρίσκω περιττὸν τὸ διεξοδικὸν τῶν πονημάτων αὐτοῦ καὶ πάντη ἀσύνδρομον εἰς τὴν κατάστασιν ἢ τὸν σκοπὸν τῶν ἡμετέρων νέων» (1).

Μὲ τέτοια μέσα καὶ μὲ τὸν Ὀμηρο καὶ τὸν Ἀριστοτέλη στὸ χέρι ἐπιχειροῦσεν ὁ ἐπισημότερος διδάσκαλος τῶν Ἰωαννίνων, ὅπως μορφώσῃ τὴ νεότητα! Ὅποια πνευματικὴ καταδίκη τῶν ἀκροατῶν του ὑποχρεουμένων νάκοῦνε τὰ περιττὰ αὐτὰ πράγματα! Ὄταν μάλιστα ἀναλογισθοῦμε, πὼς ἡ διδασκαλία γινόταν στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ, ἀμέσως φανταζόμαστε ποῖο κυκεῶνα ἀσυναρτησίας διέχυνε μέσα στὰ πνεύματα τῶν μαθητῶν του. Ταῦτα ἔχοντας ὑπ' ὄψη ὁ νεωτεριστὴς Μοισιόδαξ, ὄχι μόνον κατέκρινε τὴ γλῶσσα τοῦ Εὐγενίου καὶ τοῦ Μπαλάνου, ἀλλὰ συνιστοῦσε θερμότατα τὴ χρῆση τῆς δημοτικῆς σὺν τις πνευματικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἐκδηλώσεως. Μόνο μὲ τὴ δημοτικὴ ἦταν δυνατὴ ἡ ἀναγέννησις· μόνο μὲ τὴν ἀπλοποίησιν τοῦ συστήματος καὶ τὴν ἀποδοχὴν τῶν νέων ἐπιστημονικῶν δεδομένων μποροῦσε νὰ φωτισθεῖ τὸ Γένος. Ἐγραψε ὁ φιλογενῆς ἐπιστήμων στὴ σπανιωτάτη «*Θεωρία τῆς Γεωγραφίας*», ποὺ σχεδὸν ἔξαφάνισαν οἱ φανατικοὶ τοῦ ἀντίπαλοι καὶ ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἀπόπειρα συντάξεως ἐπιστημονικῆς Γεωγραφίας: «*Ὁ κλεινὸς Εὐγένιος καὶ ὁ Μπαλάνος λέγουσιν ὡς ἐκσυρικτέα τὰ χυδαῖα ἐπαγγελλόμενα βιβλία. Καὶ διατί; Διότι οἱ ἐν ὕψει χυδαῖοι ἐγκομβούμενοι φιλοσοφοῦσι μὲν ἀπαιδέτως, ἀνοηταίνουσι δὲ νεανικῶς. Ὁ Μέγας Ἀνὴρ καὶ ὁ Μπαλάνος ἀντὶ νὰ ἐκσυρίζωσιν, ὄφειλον νὰ συστήσωσιν τὸ ἀπλοῦν ἡμῶν ὕφος, προσδιορίζοντες αὐτῶ τοὺς ὅρους, κατὰ τοὺς ὁποίους εἶνε ρυθμιστέον, οὐχὶ δὲ νὰ ἠβρίζωσιν αὐτό. Τὸ ἀπλοῦν ὕφος εἶνε καθαρὸν, εἶνε ἐμφαντικὸν καὶ ἱκανὸν νὰ ἐκθέσῃ πᾶσαν ὕλην ἐπιστημονικὴν» (2). Τὰ ἴδια ἔχοντας ὑπ' ὄψη καὶ ὁ Γρηγόριος Κωσταντᾶς ἀναφωνοῦσε γιομάτος θλίψεως: «*Ἀχ πότε θάρχισουν καὶ οἱ δικοὶ μας νὰ καλλιεργοῦν τὴ φυσικὴν τὸν γλῶσσα. Ἐπειδὴ ἐποχὴ τῆς τελειοποιήσεως τοῦ πνεύματος ἑνὸς ἔθνους εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς καλλιεργείας τῆς γλώσσης του. Γιατὶ τὸ πνεῦμα ἑνὸς ἔθνους δὲν ἠμπορεῖ νὰ τελειοποιεῖται παρ' ὅταν τελειοποιεῖ τὴ γλῶσσα του. Ἀρχίσατε λοιπὸν, ὦ ἀπόγονοι**

(1) Ἰωσήπου Μοισιόδακος: Ἀπολογία - Βιέννη 1780 σελ. 35.

(2) Ι. Μοισιόδακος: Θεωρία τῆς Γεωγραφίας - Βιέννη 1781 σ. XI-XII.

τῶν περιφήμων Ἑλλήνων νὰ τοὺς μιμεῖσθε καλλιεργῶντας τὴ γλῶσσα σας καὶ τότε θέλετε μανθάνει καὶ τὰ ἑλληνικὰ πολὺ καλύτερα κι' εὐκολώτερα. Ἐπειδὴ διαβάζοντας τινὰς εἰς τὴν φυσικὴν του γλῶσσαν Γραμματικὴν τὴ μανθάνει πολὺ εὐκολώτερα. Τότε νὰ εἰσθε βέβαιοι, πὼς γυρίζει καὶ ἡ σοφία πάλιν εἰς τὴν πρώτην της φωλιά. Ἐπειδὴ αὐτὴ ἀγαπᾷ νὰ μιλεῖ μὲ ζωντανοὺς ἀνθρώπους καὶ ὄχι μὲ ἀποθαμμένα κόκκαλα (1).

Καὶ αὐτὸ τὸν τρόπο μιλοῦσεν ἡ γλῶσσα τῆς ἀλήθειας, ἡ γλῶσσα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ μέλλοντος. Ἄλλ' ὁ Μπαλάνος ἐξακολούθησε νὰ διδάσκει στὴν ἀρχαία γλῶσσα καὶ μὲ τὴν ἴδια σχολαστικὴ μέθοδο. Κατὰ τὰ τελευταῖα του μάλιστα χρόνια ἐπιδόθηκε καὶ στὴ λύση τοῦ τετραγωνισμοῦ τοῦ κύκλου δι' ἔργου, πὸν τιτλοφορεῖται: «Ἀντιπελάργησις, ἦτοι συλλογὴ τῶν σωζομένων ἐκ τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων, τῶν ἐκπεπονηκότων διαφόρως πρὸς τὸ δῆλιον πρόβλημα εἰς εὗρεσιν διὰ μόνου τοῦ Κανόνος καὶ τοῦ Διαβήτου—1816» (2). Καὶ τὸ μὲν ἔργο συντάχθηκε ἀπὸ τὸν πρῶτο Μπαλάνο, ἐξεδόθηκε ὅμως πολὺ ἀργότερα, ἀφοῦ προηγουμένως ἐκυκλοφόρησεν εὐρύτατα ὡς χειρόγραφο. Καὶ κατ' ἀρχὰς ἀνεκοίνωσε τὴν λύση του σὲ λίγους στενοὺς φίλους κι' ἐμπιστευτικῶς, ὅπως μὴν τοῦ κλαπεῖ! Ἀλλὰ μετὰ τινὰ χρόνον τὴν ἐκοινοποίησε καὶ στὴν Εὐρώπῃ ἐλπίζοντας στὴν ἀποδοχὴ τῆς παγκοσμίως (3). Ματαίως ὁ Μπαλάνος ἀνέμενε τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης γιὰ τὴ μεγάλη του ἀνακάλυψη! Ματαίως ἀλληλογραφοῦσε μὲ διαφόρους μαθηματικοὺς τῆς ἐποχῆς του καὶ ζητοῦσε τὴ γνώμη τους. Κι' ἡ μὲν Ἀκαδημία τῆς Πετροπόλεως ἐπὶ τέλους τοῦ ἀπήντησε σχετικῶς χωρὶς κρίσεις. Ἡ δὲ τῆς Βονωνίας ἐπήνεσε τὸ ζῆλο τοῦ Μπαλάνου, ἀλλ' ἐσιώπησε γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ διδασκάλου. Ἐμμέσως ὅμως κι' οἱ δυὸ Ἀκαδημίαι ἐμειδίασαν γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἐλαφρότητα τοῦ Μπαλάνου καὶ τὴν κατάστασιν τῆς παιδείας στὴν Ἑλλάδα (4). Κι' ἄλλοι τινες εὐρωπαῖοι κατέκριναν τὸ βιβλίον τοῦ διδασκάλου (5). Ὁ δὲ Εὐγένιος

(1) Γρηγ. Κωνσταντᾶ : Γεωγραφία Νεωτερικὴ 1791 τομ. Α' σελ. 96.

(2) Βρεττοῦ Παπαδοπούλου : Νεοελληνικὴ Φιλολογία τόμ. Β', σ. 185.

(3) Π. Καλλιγᾶ : Περιοδικὸν «Πανδώρας» τομ. Ιος (1851) σελ.

(4) Κ. Κούμα : Ἱστορία τῶν Ἀνθρωπίνων Πράξεων τόμ. ΙΒ', σ. 565.

(5) Κ. Ἀσωπίου : Ἱστορία Ἑλλ. Ποιητῶν καὶ Πεζογράφων σ. 401.

Βούλγαρις, δραττόμενος τῆς εὐκαιρίας, σκόπτῃς καθὼς ἦταν καὶ δεικτικὸς χαρακτήρισε τοῦτο «ὡς παραπλήσιον τῇ τοῦ Ἀγγείου μᾶλλον βουστασίῃ» κι' ὡς «παραλογισμόν σαφῆ καὶ τῶν πάνυ ἀσφαλῶν» (¹). Ὁ Κερκυραῖος λόγιος εἶχεν ἐκδικηθεῖ τὸν παλαιὸ διώκτη του στὰ Γιάννενα, ποὺ τὸν ἀνάγκασε νὰ ἐγκαταλείψει τὴν πρωτεύουσα τῆς Ἡπείρου καὶ διακόψει τὸ πατριωτικὸ ἔργο του. Ἀλλὰ ποιά σημασία εἶχαν τὰ βαρῦτατα καὶ δυσνόητα αὐτὰ ἔργα γιὰ τὴν ἐθνότητα; Ποιὸς ὁ πρακτικὸς σκοπὸς τους; Συνετέλεσαν κατὰ τι στὴν πνευματικὴν ἀναγέννηση τῆς παιδείας; Ἀπέναντι τῆς πρακτικῆς διδασκαλίας τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ (²), ποὺ τὴν ἴδια ἐποχὴ περιήρχετο τῇ Βαλκανικῇ προπαγανδίζοντας κι' ἐμπνέοντας τοὺς ὁμοεθνεῖς του κι' ἰδρύοντας ἑκατοντάδες κοινῶν σχολείων, πόσον αὐτὰ μᾶς φαίνονται γελοῖα!

Καὶ μῶλα ταῦτα, ὁ Μπαλάνος ἐπὶ σαράντα σχεδὸν χρόνια ἀδιαλείπτως (³) ἐδίδαξε ὡς προϊστάμενός στῆ μεγαλύτερη σχολὴ τῶν Ἰωαννίνων, στὴν ὁποῖαν φυτοῦσαν περισσότεροὶ τῶν ἑκατὸ μαθητῶν. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, πὼς καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα θὰ προσπάθησε κατὰ τὶς ἀντιλήψεις του, ὅπως διαλύσει τὰ σκότῃ τῆς ἀμαθείας. Ἀλλ' ἀμφιβάλλουμε ἂν κατώρθωσε τίποτε μὲ τὰ μέσα, ποὺ τὸ ἐπιδίωξε. Ὅχι δὲν κατακρίνουμε τὸν Μπαλάνο. Ἀναμφιβόλως ὑπῆρξε σοφὸς καὶ βαθὺς γνώστης τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης· πολλάκις ἡ ἀρχαιοπρέπεια τοῦ ὕφους του μᾶς προξένησε κατάπληξῃ· πολλὰς σελίδες του εἶνε γραμμένες μὲ μοναδικὴ γλαφυρότητα. Εἶχε μάλιστα καὶ στιγμές, ποὺ ὀρθοφρονοῦσε καὶ συνείρχονταν. Γιατὶ καὶ στὴν κοινὴ μετέφρασε τοὺς «Ἀφορισμοὺς» τοῦ Ἰπποκράτους, αὐτοῦς, ποὺ χειρόγραφους εἶδεν ὁ Φιλητᾶς (⁴) καὶ ποὺ τυπώθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη μὲ τὸν τίτλο: «Ἑρμηνεῖα εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς τοῦ Ἰπποκράτους, καταστρωθεῖσα εἰς πεζὴν φράσιν, παρὰ Μπαλάνου Βασιλοπούλου» τὰ 1877—καὶ πρόθεση εἶχε νὰ μεταφράσει κι' ἄλλους πεζογράφους στὴν κοινὴ. Ἀλλ' ὁ φανατισμὸς του κι' ἡ προσήλωσή του στὴν ἀρχαιότητα

(¹) Μ. Βασιλοπούλου: Ἀντιπελάργησις—Βιέννη 1816 σελ. 55.

(²) Περιλαμβάνεται στοὺς «Μεγάλους μας Ἀναγεννητάς».

(³) Β. Μυστακίδη: Περιοδικὸν «Παρνασσός» τόμ. 10ος (1886) σελ. 67.

(⁴) Χρ. Φιλητᾶ: Περιοδικὸν «Πανδώρας» τόμ. 9ος (1859) σελ. 441.

τὸν παρέσυραν. Τὸν ἔκαναν νὰ χάνει τὴν αἴσθησι τῆς πραγματικότητος. Δὲν ἔβλεπεν οὔτε τὴν πνευματικὴν κατάστασι τοῦ νεογραικικοῦ κόσμου, οὔτε ἐπεδίωξε νὰ θεραπεύσει τὴν κοινὴν ἀμάθεια μὲ πρακτικὴν καὶ ὠφέλιμην διδασκαλίαν. «*Adorateur obstiné du passé*» (1), ὅπως τὸν χαρακτήρισε ὁ Ραγκαβῆς, πραγματευόταν καὶ ἐδίδασκε ὅλα τὰ μαθήματα κατὰ μέθοδο παμπάλαιαν καὶ ἀντιπαιδαγωγικὴν. Ἐπὶ δέκα χρόνια τάλαιπωροῦσε τοὺς δύστυχους μαθητὰς γιὰ νὰ ἀποστηθίσουν τεμάχια τινὰ τῆς Γραμματικῆς τοῦ Γαζῆ, κεφάλαια τῆς «*Ἐγκυκλοπαιδείας*» τοῦ Πατούσα καὶ σελίδες τινὲς τῶν μαθηματικῶν πονημάτων του.

Κατὰ τὰ κρίσιμα ἐκεῖνα χρόνια, ποὺ πάλευε ἡ φυλὴ, ὅπως ὀργανωθεῖ οἰκονομικῶς καὶ κυριαρχήσει στὴ Βαλκανικὴ μὲ τὴν ἀκατοπόνητη φιλεργία της, οἱ παιδαγωγοὶ τῆς ἐθνότητος, χωρὶς νὰ θέλουν, ἐγίνοντο παραίτιοι τῶν μεγίστων κακῶν: **Ἀποβλάκωναν πνευματικῶς τὴ νεότητα καὶ στεροῦσαν τὸ γένος ἀπὸ φωτισμένα καὶ γοργὰ πνεύματα.** Ὅ,τι ἡ δραστηριότητα, ἡ τόλμη καὶ ἡ φιλεργία τῶν ἀφανῶν ἐλλήνων πατριωτῶν δημιουργοῦσε σὰπέρωντες περιοχὲς τοῦ κόσμου, ἐκεῖνοι τὸ γκρέμιζαν. Καὶ δὲν ἦταν μόνος ὁ Μπαλάνος. Ὅλοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ τότε διδάσκαλοι παρέδιδαν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ τὴν ἴδιαν σχολαστικὴν μέθοδο. Τὰ χρόνια τῶν Μελετίων, τῶν Μεθοδίων καὶ τῶν Βουλγάρεων εἶχαν παρέλθει. Ὁ χρυσοῦς αἰῶνας τῶν Ἰωαννίνων εἶχε πιά δύσει. Πρέπει νὰ περιμένουμε τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάστασι γιὰ νὰ μορφώσει τοὺς νέους διδασκάλους τοῦ Γένους, ποὺ θὰ συνεχίσουν τὸ ἔργο τῶν πρώτων ἐκείνων μεγάλων ἀναγεννητῶν. Μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἡ **λογία παράδοσι θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ κυριαρχεῖ** στὰ πνεύματα τῶν διδασκάλων. Τὸ σύστημα τῶν Μπαλάνων θὰ ἐπικρατεῖ στὴν ἐκπαίδευσιν. Τόσο στὰ Γιάννενα, ὅσο καὶ στὶς διάφορες ἄλλες πόλεις τῆς Βαλκανικῆς τὰ ἐκπαιδευτικὰ πράγματα τῆς ἐθνότητος θὰ διέπονται ἀπὸ τὸ σύστημα ἐκεῖνο. Τὰ γυμνάσια τῶν Ἰωαννίνων καὶ κυρίως ἡ σχολὴ τῶν Μπαλάνων γιὰ μακρὸ διάστημα θὰ θεωροῦνται τὰ **πρότυπα τῶν σχολείων τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου.** Ἀμέσως ἀντιλαμβάνεται

(1) A. Rangabé: Histoire Litt. de la Grèce Moderne τόμ. Α', σ. 68.

κανείς τις εϋθύνες τῶν Μπαλάνων ἀπέναντι τῆς ἐθνότητος. Ἀντὶ οὗτοι νὰ συγχρονίζονται κι' ἐξελίссουν τὴν ἐκπαίδευση στὸ καλύτερο, ἀπεναντίας γίνονται τὰ προσκόμματα τῶν φιλελευθέρων ιδεῶν καὶ τῆς ἀλλαγῆς τῶν μεθόδων στὸ σύστημα τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Δυστυχῶς ἡ κατάσταση αὐτὴ θὰ παραταθεῖ. Τὸν πρῶτο Μπαλάνο διαδέχθηκε ὁ γιός του Κοσμᾶς (1760 — 1799) (1). Καθὼς ὁ πατέρας του, ἔτσι κι' αὐτὸς «ἐνόμιζεν ἀνάξια προσοχῆς τὰ ἔργα τοῦ νέου εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ παρεχρακοῦτο ἐντὸς τοῦ τύφου τῶν κατ' εὐθεϊαν γραμμῆν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους κληροδοτηθεισῶν γνώσεων» (2). Ἐπὶ σαράντα καὶ πλέον χρόνια διηύθυνε τὴ σχολὴ τοῦ Γκιούμα ἐξακολουθῆσας πεισματικὰ τὴ σχολαστικὴ παράδοση τοῦ πατέρα του. Κι' ὁ Κοσμᾶς ἦταν καλὸς ἑλληνιστῆς, ὅπως δείχνουν οἱ ἐπιστολές του (3), συνεχίσας τὴ μέθοδο τοῦ προκατόχου του κι' ἐκδώσας κι' αὐτὸς μιὰ «Συνοπτικὴν Ἐκθεσιν Ἀριθμητικῆς, Ἀλγέβρας καὶ Χρονολογίας» στὴ Βιέννη τὰ 1798 (4). Κι' ἐφ' ὅσον ὑπῆρχεν ἡ ἀμιλλα μὲ τὴ σχολὴ τοῦ Εὐγενίου, στὴν ὁποίαν δίδασκε εὐδόκιμα ὁ Τρύφων, παρέδιδε κι' ὁ Μπαλάνος μαθηματικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μαθήματα. Ἀλλὰ μετὰ τὸν ἐκπесμὸ τῆς Μαρουτσαίας Σχολῆς, θεωρῶντας τὴ διδασκαλία τῶν ἀνωτέρω μαθημάτων ὡς περιττή, ἔπαυσε νὰ τὰ διδάσκει καὶ περιορίστηκε στοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς καὶ τὴ θεολογία. Πρὸ παντὸς ἐπέμενε στὴ θεματογραφία καὶ στὴν ἐπιστολογραφία, ἀσκῶντας τοὺς μαθητάς του στὴν ἀρχαία γλῶσσα. Εἰδικῶς ἡ Ὀδύσεια τοῦ Ὀμήρου κατεῖχε τὴν πρώτη θέση μεταξὺ τῶν ἐρμηνευομένων συγγραφέων καὶ πολλάκις τὴ διεξήρχονταν ὀλόκληρη (5). Παρέδιδε δὲ κατὰ τὸ παλαιὸ σχολαστικὸ σύστημα τῆς ψυχαγωγίας, ἀποκλείοντας κάθε νεώτερη μέθοδο (6). Δυστυχῶς τὴν ιδέα τῆς μισοξενίας μετέδιδε καὶ στοὺς μαθητάς του κι' ἐνέπνεε τὴν ἀποστροφή πρὸς κάθε νεώτερη ιδέα ἢ θεωρία ὡς

(1) Λ. Παρανίκα: Σχεδιάσμα περὶ Κατασ. Γραμμάτων—1867 σελ. 65.

(2) Π. Καλλιγᾶ: Περιοδικὸν «Μανδῶρας» τομ. 1ος (1851) σελ. 498.

(3) Γ. Κ: Διατριβὴ περὶ τῆς Καταστάσεως τῆς Γλώσσης—Μόσχα σ. 275.

(4) Βρεττοῦ Παπαδοπούλου: Ἑλληνικὴ Φιλολογία τόμ Β', σελ. 106.

(5) Μ. Παρανίκα: Σχεδιάσμα περὶ Καταστάσεως κτλ. 1867 σελ. 205.

(6) Ἀγωνύμου: Περιοδικὸν «Χρυσάλλης» τόμ. Δ' (1866) σελ. 588.

ἄθεη (¹). Κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα χρόνια ἀντιδρούσε φανατικὰ σὲ κάθε νεωτερισμὸ καὶ γίνηκε ὁ ἀναχρονιστικώ-
 τερὸς τῶν διδασκάλων. Ἡ ἀναχρονιστικὴ καὶ σχολαστικὴ
 διδασκαλία τοῦ εἶχε μετριάσει τὸ ζῆλο τῶν προσερχομένων
 καὶ ἡ σχολή τοῦ ἔφθινε. Παρ' ὅλη τὴν ὑποστήριξη τῶν Ζω-
 σιμάδων οἱ μαθηταὶ τοῦ καθημερινῶς ἐμειώνοντο. Αὐτὸς ὁ
 ἴδιος ὁμολογοῦσε τὴν ἀπροθυμία τῶν μαθητῶν, γράφοντας
 στὸν Κρομμύδη: «Τελευταίως ἀνεφύη ἢ τε σπάνις τῶν μα-
 θητῶν, ἀπέπιτη δὲ καὶ τοῦ σχολείου ἢ φήμη» (²). Ἡ ἀντίληψη
 γιὰ τὴν κατάπτωση τῆς σχολῆς ἦταν γενικὴ. «Ὁ εὐλογη-
 μένος ὁ Κοσμᾶς, λέγει ὁ Κούμας, πού τὸν γνώρισε, δὲν
 ἤθελε νὰ παραδεχθεῖ καμμιά νεώτερη θεωρία ἐκ τῆς φιλοσο-
 φίας τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἡ σχολή τοῦ κατέπιπτε» (³).

Ἄλλ' ἡ κατάπτωση τῆς σχολῆς δὲν ὀφείλονταν μόνο στὴν
 ἀναχρονιστικὴ διδασκαλία τοῦ Κοσμᾶ. Ἀπὸ τοῦ 1796 (⁴)
 στὰ Γιάννενα εἶχεν ἐμφανισθεῖ νέος ἀντίπαλος τοῦ συστή-
 ματος καὶ τῶν μεθόδων τῶν Μπαλάνων: ὁ Ἀθανάσιος
 Ψαλλίδας, ἀνακαινιστὴς τῆς Μαρουτσαίας σχολῆς καὶ φο-
 ρεὸς νέων ιδεῶν καὶ τάσεων στὰ Γιάννενα. Ὑποστηριζό-
 μενος ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ, πού διέκρινε στὸ νέο διδά-
 σκαλὸν ὑπέροχα πνευματικὰ χαρίσματα, ἀνέλαβε δεινὸν
 ἀγῶνα ἐναντίον τῆς σχολαστικῆς παραδόσεως καὶ τοῦ συ-
 στήματος τῶν Μπαλάνων. Ἀλλὰ τίς περιπέτειες τοῦ ἀγῶνος
 τοῦ Ἀθανασίου Ψαλλίδα θὰ περιγράψουμε ἀλλοχοῦ. Λόγω
 τῆς ὑπέροχης μορφῆς τοῦ νέου σχολάρχου θὰ φιερώσουμε
 σαυτὸν ἰδιαίτερη μονογραφία. Τὸν περιλαμβάνουμε στὴ
 σειρά τῶν «Μεγάλων μας Ἀναγεννητῶν» — Ἀλλὰ μέχρι τοῦ
 1796 ἡ παιδεία στὰ Γιάννενα ἦταν ἀποκλειστικὸ κτῆμα
 τῶν Μπαλάνων. Ἐφαρμόζοντες οὗτοι τὸ γνωστὸ σύστημα,
 πού περιγράψαμε προηγουμένως δὲν ἦταν δυνατόν νὰ προα-
 γάγουν τὰ γράμματα στὴν ἡπειρωτικὴ πρωτεύουσα. Ἰδίως
 μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Εὐγενίου καὶ τῆ νίκη τῶν συντη-
 ρητικῶν ἡ σχολή τους ἀπέμεινε ἡ μοναδικὴ σχολή, πού
 λειτουργοῦσε κανονικὰ καὶ διέθετε πόρους γιὰ νὰ συντη-

(¹) Κωνστ. Σάθα: Νεοελληνικὴ Φιλολογία 1870, σελ. 594.

(²) Γ. Κ: Διατριβὴ περὶ Καταστάσεως τῆς Γλώσσης — Μόσχα 1808 σ. 275.

(³) Κ. Κούμα: Ἱστορίαι Ἀνθρωπίνων Πράξεων τόμ. ΙΒ', σελ. 572.

(⁴) Σταμ. Κρίνου: Περιοδικὸν «Ἐστίας» τομ. 7ος (1879) σελ. 147.

ρεΐται. Οἱ ἄλλες σχολές εἶχαν ἐξαντληθεῖ οἰκονομικῶς καὶ μόλις ἐπαρκοῦσαν—“Ὡστε οὐσιαστικῶς ἡ παιδεία στὰ Γιάννενα εἶχε περιέλθει στὰ χέρια τῶν Μπαλάνων κι' ἀπ' αὐτοὺς ἐξαρτᾶτο ἡ ἀνύψωση ἢ ἡ κατάπτωση τῆς παιδείας στὸ μεγαλύτερον ἐκπαιδευτικὸ κέντρο τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Καὶ δὲν ἀρνούμεθα, πὼς οἱ Μπαλάνοι ἦσαν καλοὶ ἐλληνισταὶ καὶ πὼς ἠθελαν τὴν καλλιτέρευση τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῶν Ἑλλήνων. Τὸ μόνο τους σφάλμα ἦταν, πὼς δὲν ἐννοοῦσαν νὰ συγχρονισθοῦν καὶ πὼς εἶχαν καταντήσει *ἀνεπαρκεῖς* γιὰ τὴν ἐποχὴ τους. Παραβαλλόμενος ὁ Κοσμᾶς πρὸς τὸν πατέρα του ἦταν κατὰ πολὺ ὑποδεέστερος. Ἄλλ' ὅ,τι τότε εἶχε σημασία ἦταν τὸ σύστημα τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἦταν ἡ *γλῶσσα* κι' ὄχι ἡ κακῶς νοημένη σοφία. Καὶ τὰ ποτελέσματα τοῦ συστήματος τούτου δὲν ἄργησαν νὰ φανοῦν. Ἡ σχολὴ τῶν Μπαλάνων συνεχῶς ἔπεφτε κι' ἡ παιδεία στὰ Γιάννενα καθυστεροῦσε. Καὶ παραίτιοι τούτου ἦσαν οἱ προεξάρχοντες τῆς παιδείας στὴν ἡπειρωτικὴ πρωτεύουσα. Γιὰ νὰ καταδειχθεῖ σαφέστερα, πὼς ἐσκέπτοντο τότε καὶ πὼς ἔγραφαν, παραθέτουμε τὸ Ἐλεγεῖο, ποὺ συνέταξε στὸ θάνατο τοῦ Κοσμᾶ Μπαλάνου, ὁ μαθητὴς του Κρομμύδης :

*Κλεινὸν ἔδος, πάτρης, αἴ! ἔμελλε πανύσιαιτον εὖχος
σὸν ἄρα ἐκλείψειν, Κοσμᾶ ἐποιομένον.*

*Κλεινός, κλεινοῦ πατρός, ὃς ἔσκε γόνος, σὸν ἔρμα
Σὺν τοῖς, σοί τε ὁμῶς, τεὰ κήδεα λιγρὰ πατρός τε
Ἵψόθεν, ἀλλὰ οὐ σὼν μάκαρ αἰὲν κήδεο παίδων
Τριάδι πρεσβέων, σῶζε τε ἐνεγκαμένην (¹).*

Κι' ἄλλος θαυμαστὴς τοῦ Μπαλάνου ἔγραψε :

*Δέρκεο, δν Μπαλάνος σοφὸς
Γείνατο Κοσμᾶν, ἀρχιπρεσβύτερος
τὸν μέγαν οἰκονόμον (²).*

Δὲν συζητοῦμε γιὰ τοὺς σολοικισμοὺς, ποὺ περικλείουν οἱ στίχοι αὐτοί. Ἀποβλέπουμε περισσότερον στὶς ἀντιλήψεις ἐκείνων, ποὺ τοὺς συνέταξαν. Οἱ διδάσκαλοι αὐτοὶ ἐνόμιζαν, πὼς ἀπευθύνοντο σὲ συγχρόνους τοῦ Περικλέους κι' ὄχι στοὺς συγχρόνους ἀμαθεῖς κι' ἀποβαρβαρω-

(¹) Κωνστ. Σάθα : Νεοελληνικὴ Φιλολογία κλπ. 1868 σελ. 594.

(²) Κ. Μπαλάνου : Ἐκθεσις Συνοπτικὴ Ἀλγέβρας—1798 (προμειώπιον).

μένους Ἑλληνας. Ἐπλανῶντο καὶ στὴν πλάνη τους παρέσυραν μιὰν ὀλόκληρη ἐθνότητα. Ἄλλ' ἢ οἰκτρὴ αὐτὴ κατάσταση δὲν εἶχε διαφύγει τὴ ματιὰ πολλῶν Ἑλλήνων, ποὺ μὲ θλίψη παρακολουθοῦσαν τὰ ἐκπαιδευτικὰ πράγματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ Μοισιόδαξ (1), ὁ Εὐγένιος, ὁ Κωσταντᾶς κι' ὁ Σταγειρίτης κατέκριναν τοὺς Μπαλάνους γιὰ τὴ γλῶσσα τους καὶ μὲ κάθε τρόπο προσπάθησαν, ὅπως ἀνακόψουν τὴν πρὸς τὰ κάτω φορὰ τῆς σχολῆς των. Ἄλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἄκουγαν. Ἡ Παράδοση, ὅπως αὐτοὶ τὴν ἐννοῦσαν, συνεχίζονταν. Κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα χρόνια καὶ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Κοσμᾶ τὰ πράγματα τῆς σχολῆς περιῆλθαν σὲ σημεῖον ἀξιοθρήνητο. Ὁ Κ. Μπαλανίδης (1799-1818) (2), ὁ ἀντικαταστήσας τὸν Κοσμᾶ, ἦταν καθόλα κατώτερος τῆς ἐποχῆς του καὶ πολὺ κατώτερος τῶν προηγουμένων Μπαλάνων. Περιορίσε τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων ἀπέκλεισε κι' αὐτὸς κάθε νεωτερισμὸ καὶ συνέχισε τὸ σύστημα τῶν προκατόχων του. *Παρεγγώρισε τελείως τὴν ἐποχὴ του.* Ὁ «ΛΟΓΙΟΣ ΕΡΜΗΣ», ἡ σπουδαιότερη προεπαναστατικὴ ἐφημερίδα, ἀφιέρωσε σελίδες τινὲς στὴ δράση του, μέσα στὶς ὁποῖες καθρεφτίζεται κι' ὀλόκληρο τὸ σύστημα, ποὺ κυριαρχοῦσε στὴ σχολὴ τῶν Μπαλάνων ἀπὸ ἑκατὸ καὶ πλέον ἐτῶν. Ὁ σχολαστικισμὸς μαζὶ μὲ τὴ γελοιοτητα ἐναλλάσσονται μέσα στὶς σελίδες αὐτές, προκαλοῦσες τὴν εὐθυμία, μὰ καὶ τὴ βαθύτερη θλίψη: «*Εἰς τὸ πρῶτον σχολεῖον τῶν Ἰωαννίνων σχολαρχεῖ τὴν σήμερον ὁ ἐλλόγιμος κύριος Κ. Μπαλανίδης, ἀντικαταστήσας τὸν ἀποθανόντα Κοσμᾶν Μπαλάνον. Οὗτος ὁ ἄλλως σεβάσμιος ἀνὴρ ἔπρεπε νὰ ἔχει μαθητὰς τοὺς πάππους καὶ προπάππους μας καὶ ὄχι ἡμᾶς καὶ τὰ τέκνα μας. Διότι τὸ σύστημά του εἶνε τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἰς τὸ σχολεῖον του ἄλλα βιβλία δὲν ἔχουν χώραν εἰμὴ ἢ Ἐγκυκλοπαιδεία τοῦ Πατούσα, τὸ τέταρτον τοῦ Θ. Γαζῆ, ἢ ἰδικὴ του Ἀνθολογία καὶ ἢ Λογικὴ τοῦ Κορυδαλέως. Βιβλία γραμμένα εἰς τὴν ἀπλὴν διάλεκτον εἶνε ἐξωρισμένα ἐκεῖθεν. Ἐνθυμοῦμαι μιὰν φορὰν, ὁ διδάσκαλος οὗτος βλέπων τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Σοαβίου, μεταφρασμένον ἀπὸ τὸν κύριον Γρηγόριον Κωσταντᾶν, εἶπεν: "Ο,ὐ τοῦ ἀρέσει πολλά,*

(1) Ἰ. Μοισιόδακος : Θεωρία τῆς Γεωγραφίας—Βιέννη 1781 σελ. XII.

(2) Ματθαίου Παρανίκα : Σχεδιάσμα περὶ Καταστάσεως 1867 σελ. 65.

δὲν τολμᾶ ὅμως νὰ τὸ παραδόσει, ἐπειδὴ εἶνε εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν μεταφρασμένον. Ἐκτὸς τούτου ἐμποδίζει μεγάλως ὁ ρηθεὶς διδάσκαλος νὰ μαθαίνουν οἱ μαθηταὶ εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, λέγων ὅτι αὐταὶ γέμουσιν ἀπὸ ἀθεϊστικὰ βιβλία καὶ κάμνονν νὰ ἀθείσουν, ὅσοι τὰς μανθάνωσι. Δὲν ἤμπορῶ νὰ λησμονήσω, ὅτι συνέβη ποτὲ εἰς ἐπτὰ ἢ ὀκτὼ ἐνδεεῖς μαθητάς, γένους εὐφυοῦς καὶ καλὴν κρίσιν, οἱ ὅποιοι εἶχαν τελειώσει ὅλην τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων καὶ ὑποδιδασκίλευαν εἰς τὸ σχολεῖον, ἕως νὰ ἐπιτύχωσιν εἰς εὐπορώτερόν τινα τρόπον ζωῆς. Οὗτοι ἔχοντες κλίσιν νὰ ἐναγκαλισθῶσι τὸ ἐμπορικὸν ἐπάγγελμα ἠθέλησαν νὰ μάθωσι τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν παρὰ τινος Μεσολογγίτου, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν κατοικίαν ἐσύχναζον. Τοῦτο μαθὼν ὁ διδάσκαλος, τοὺς ἐξώρισεν ἀπὸ τὸ σχολεῖον, τοὺς ἔρριψεν κακὴν κακῶς τὰ φορέματα ἔξω τῶν κελλίων, ὅπου κατοικοῦσαν, τοὺς ὠνόμασεν ἀθέους καὶ νεωτεριστὰς κλπ. Ἐγὼ δὲν γνωρίζω κανένα ἄλλον ἀπὸ τοὺς ὅσοι ἐφοίτησαν εὐπειθέστεροι εἰς τὰς συμβουλὰς του ἂν ἐπρόκοψεν, ὅσον καιρὸν αὐτὸς ὁ διδάσκαλος σχολαρχεῖ. «Ὅσοι ἐπρόκοψαν ἦσαν ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ὠνόμαζεν ἀθέους καὶ ἀχρεῖους».

«Συνανεστράφην, ἐξακολουθεῖ ὁ ἀνταποκριτής, πολλοὺς μαθητάς, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχαν παντελῶς ἰδέαν Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας. Πολλάκις μὲ ἐρωτοῦσαν τινὲς ἐξ αὐτῶν τῆς ἀνωτέρας κλάσεως, πού κεῖται ἡ Εὐρώπη, ἡ Ἀσία καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ἀναγιγνώσκων μίαν φορὰν εἰς τὴν Γεωγραφίαν τοῦ Θεοτόκη, εἰς τὸ περὶ Ἀσίας κεφάλαιον, ὅτι καὶ ἡ ἑλληνικὴ διάλεκτος, δηλαδή ἡ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κοινῶς σήμερον λαλουμένη, ὁμιλεῖται ἐκεῖ, ὑπέλαβε τὴν παλαιόθεν ἑλληνικὴν καὶ ἠτοιμάσθη νὰ ταξειδεύσει δι' ἐκεῖ, ἵνα γυμνασθεῖ εἰς τὸ ὁμιλεῖν αὐτήν. Ἄλλος ποτὲ ἐνθουσιασθεὶς ἀπὸ τὴν Λογικὴν τοῦ Κορυδαλέως ἐρωτοῦσεν ἄλλον τινά: "Ἄν ὁ θεὸς εἶνε παντοδύναμος, διατι δὲν κάνει τὰ τέσσαρα πέντε. Παρευρεθεὶς μίαν ἡμέραν εἰς τὴν παράδοσιν, ἐρωτοῦσα ἓνα μαθητὴν τῆς Β' κλάσεως: πόσαι εἶνε αἱ προθέσεις; μάπεκρίθη δυωκαίδεκα τὸν μεταρώτησα τί σημαίνει δυωκαίδεκα καὶ ἔλαβον τὴν ἀπάντησιν: δὲν ἠξέυρω. Εἰς αὐτὸ τὸ σχολεῖον οἱ μαθηταὶ δὲν ἤμποροῦν νὰ τελειώσωσι προτιήτερα τὴν περίοδον τῶν ξηρῶν γραμματικῶν παρὰ μετὰ δέκα ἔτη καὶ τότε οἱ περισσότεροι ἀνίδεοι ὄντες ἱστορίας, γεωγραφίας καὶ ἄλλων μέσων φιλολογικῶν καταλαμβάνουν κα-

κῶς τοὺς παλαιούς συγγραφεῖς. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς γίνονται μισάνθρωποι, κακοήθεις καὶ ὅσον αἱ ἰδέαι των μικρότεροι, τόσον περισσότερο ὑπεροπτικοὶ καὶ κενόδοξοι. Ἐνῶ ὁ κύριος Μπαλανίδης δὲν εἶνε ἄξιος τῆς παρούσης ἐποχῆς, ἐγήρασε πολὺ καὶ ἐκουράσθη. "Ἄλλα τὸν ἐρωτοῦν οἱ μαθηταὶ καὶ ἄλλα αὐτὸς ἀποκρίνεται. "Ὅθεν γίνεται εἰς τὴν παράδοσιν μέγας κν-κεών. Αὐτὸς θέλει νὰ ἀφήσει διάδοχόν του ἓνα καλόγηρον φίλον του, ὅπως παραδίδει τὸν Κορυδαλέα, ἐξηγῶν μερικὰς λέξεις καὶ ἀντὶ μὲ μίαν ἐρμηνεύων ἐκάστην λέξιν μὲ πέντε ἢ ἕξ, χωρὶς διαφορὰν σημασίας, καὶ τοῦτο θλιβερὰ μέθοδος τῶν σχολαστικῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων. Καὶ δυστυχία, ἂν μετὰ τὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων, φανῶσι νὰ πρεσβεύωσι τὴν νῦν κατηγορημένην ταύτην μέθοδον. Ἴδου λοιπὸν φίλοι ὁμογενεῖς, ὁποίους καρποὺς φέρει ἡ στρεβλὴ μέθοδος» (¹).

Σὲ τέτοια χάλια εἶχε καταστήσει ἡ σχολὴ τοῦ Γκιούμα, στὴν ὁποίαν εἶχαν διδάξει πρὸ αἰῶνος ὁ Βησσαρίων Μακρῆς, ὁ Σουγδουρῆς κι' ὁ μέγας Ἀνθρακίτης. Τὸ ἀναγεννητικὸν ἐκεῖνο κέντρο, πὺ γαλούχησε τόσες γενεές καὶ διέσπειρε τὸ φῶς τῆς ἀναστάσεως σ' ἀπέραντες περιοχὲς τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, περιελθόντας στὴν κατοχὴ τῶν συντηρητικῶν ἔτεινε νὰ παρασύρει ὀλόκληρη τὴν ἐκπαίδευση τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου στὸ σχολαστικώτερο βάραθρο. Γιατὶ ὅταν μιλοῦμε γιὰ τὴν ἐκπαίδευση καὶ τὴν ἀναγέννηση τοῦ νεογραικοῦ κόσμου πρέπει νὰ νοοῦμε ὀλόκληρη τὴ Βαλκανικὴ μὲ τὰ Νησιὰ καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Γιατὶ ὅ,τι χαρακτηρίζε τότε τὶς περιοχὲς αὐτὲς εἴτε ὡς πλοῦτος, εἴτε ὡς εὐγένεια, εἴτε ὡς μόρφωση, εἴτε ὡς στελέχη, αὐτὸ ἀνήκε στὸ νεογραικὸν κόσμον ἢ ἔτεινε νὰ ἐγκλωπώθῃ τὴ γλῶσσα καὶ τὶς ἕξεις τῶν Ἑλλήνων. "Ὅστε ἡ εὐθύνη τῶν Μπαλάνων τόσο γίνεται μεγαλύτερη, ὅσον ἀναλογιζόμεσθε τὴν εὐρύτητα τῆς μορφωτικῆς δράσεως τῶν Ἰωαννίνων. Δυστυχῶς ἡ σχολὴ τῶν Μπαλάνων εἶχε καταπέσει σὲ τέτοιο σημεῖον, ὥστε ὅταν ὁ Κ. Μπαλανίδης πέθανε τὰ 1818 καὶ προτάθηκε στὸ μεγάλο Κωσταντᾶ, ὅπως ἀναλάβῃ κι' ἀναδιοργανώσῃ τὴν σχολὴν ἐκείνη, ἀποποιήθηκε (²). Κι' ὁ Κωσταντᾶς δὲν ἦταν δειλός· ἀλλ' ἀνεγνώ-

(¹) Δ. Ἀθανασίου : Περιοδικὸν «Ἐρμῆς ὁ Λόγιος» ἔτος 1817 σ. 85—87.

(²) Ματθ. Παράνικα : Σχεδίασμα περὶ Καταστ. 1867 σελ. 65.

ριζε, πῶς ἡ σχολὴ τῶν Μπαλάνων δὲν εἶχε πλέον προορι-
σμὸ καὶ πῶς περνοῦσε τὶς ἐπιθανάτιες στιγμὲς της.

Ἄλλ' ὄχι μόνον τὸ σύστημα τῆς σχολῆς εἶχε πλέον
περιέλθει σαυτὴ τὴν κατάστασιν· αὐτὸ της τὸ οἶκημα εἶχε
σχεδὸν ἐρειπωθεῖ. Καὶ γενικῶς τότε τὰ σχολεῖα ἢ ἦσαν
μέσα στοὺς προνάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν ἢ στοὺς περιβό-
λους τῶν μοναστηρίων ἢ σὰπόμακρα κι' ὄρεινὰ σπήλαια (¹).
Οἱ μαθηταὶ πολλάκις ᾤδευαν ὀλόκληρες ὥρες γιὰ νὰ παρα-
κολουθήσουν τὰ μαθήματα καλογήρου τινός. Ἄλλὰ στὰ
Γιάννενα, καθὼς καὶ στὶς Κυδωνίες, στὴ Σμύρνη, στὴ Χίο,
στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ στὸ Βουκουρέστι οἱ σχολῆς
εἶχαν ἰδιαίτερα οἰκῆματα κι' ἰδιαίτερες αἴθουσες διδασκα-
λίας, βιβλιοθήκες κι' αἴθουσες ὀργάνων φυσικῆς καὶ χη-
μείας. Μόνο γιὰ τὴ σχολὴ τῶν Κυδωνιῶν δαπανήθηκαν
ἑκατὸν ἑπτὰ χιλιάδες γρόσια (²), χωρὶς νὰ ὑπολογίσουμε τὶς
δαπάνες γιὰ τὴν ἀγορὰ βιβλίων κι' ἄλλων ὀργάνων. Ἄλλ'
ἡ σχολὴ ἐκεῖνη ἦταν μοναδική. Εἶχεν ἑβδομηντα καὶ πλέον
μεγάλες αἴθουσες μὲ θαυμαστὸ ἀμφιθέατρο στὴ μέση, πλου-
σία βιβλιοθήκη, κήπους κι' ἀρδευτικὸ κι' ἀποχετευτικὸ σύ-
στημα τελειότατο. Εἶχε φιλοξενήσει τὸ Βύρωνα καὶ τὸ Δι-
δότο ἐπὶ μῆνας (³). Ἐπίσης ἡ σχολὴ τῆς Χίου εἶχε τὶς ἴδιες
διαστάσεις καὶ δαπανήθηκε γι' αὐτὴ τὸ ἴδιο ποσόν (⁴). Ἡ
Ἀκαδημία τοῦ Βουκουρεστίου στοίχισε πολὺ περισσότερα
κι' εἶχε τεράστιους πόρους. Ἡγεμόνες, ἐγκώριοι ἄρχοντες καὶ
πολλὰ μοναστήρια γινῆκαν χορηγοὶ της. Ἡ Μεγάλὴ τοῦ Γέ-
νους σχολὴ ἀποτελοῦσεν ὀλόκληρη συνοικία (⁵). Ἡ Ἀθω-
νιάδα Ἀκαδημία, ποῦ χτίσεν ὁ Βούλγαρις ἦταν οἰκοδόμημα,
ποῦ χωροῦσε περισσότερους τῶν πεντακοσίων μαθητῶν (⁶).
Τὰ ἐρεῖπια τοῦ κτιρίου της προξενοῦν κατάπληξιν στὸν ἐπι-
σκέπτη τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀκόμη καὶ σήμερον (⁷). Γιὰ τὴ
Καπλαναία τέλος σχολὴ τῶν Ἰωαννίνων, ποῦ στέγασε τὸν Ἀ-
θανάσιον Ψαλλίδα, διετέθησαν ἑξακόσιες χιλιάδες χρυσῶν δραχ-

(¹) Ι. Βελούδου: Ἡμερολ. «Χρυσολίδος».—Βενετία 1863 σ. 24 κι' ἐξ.

(²) Γεωργίου Σάκαρη: Ἱστορία τῶν Κυδωνιῶν—Ἀθήναι 1920 σελ. 37.

(³) Ἀνωνύμου: Notes d'un Voyage dans le Levant—Paris 1818 σ. 374.

(⁴) Ἀλεξάνδρου Βλαστοῦ: Χιακά κτλ.—1840 τόμ. Β', σελ. 133.

(⁵) Κωνστ. Κούμα: Ἱστορίαι τῶν Ἀνθρωπίνων Πράξεων ΙΒ' σελ. 593.

(⁶) Μ. Γεδεών: Χρονικὰ Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας—1883 σελ. 166.

(⁷) Χρ. Κτενᾶ: Τὰ Γράμματα ἐν Ἁγίῳ Ὄρει—1928 σελ. 17 καὶ 25.

μῶν καὶ γιὰ τὴν ἀκριβείαν ἑκατὸν δέκα χιλιάδες ρουβλίων (¹), ποσὸ μυθικὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

Γιὰ νὰ καταλάβει κανεὶς τὴ μεγαλοπρέπεια καὶ τὴν εὐρύτητα τῶν νεωτέρων αὐτῶν σχολῶν, καθὼς καὶ τὴν ἀνεση, μέσα στὴν ὁποίαν ζοῦσαν οἱ διδάσκαλοι κι' οἱ μαθηταί, δὲν ἔχει παρὰ νὰ διαβάσει τὴν περιγραφὴν, ποὺ μᾶς ἄφησε γιὰ τὴ σχολὴ τοῦ Κουρουτσεσμέ ὁ Κ. Κούμας: «Καθ' ὅσα ἀποβλέπονται τὸ ὄλικόν μέρος τοῦ καθιδρύματος τούτου, δὲν ἤμπορεῖ βέβαια ἄλλο σχολεῖον τῆς Ἑλλάδος νὰ συγκριθῇ μὲ αὐτό. Οἶκος τοῦ διδασκάλου εὐρύχωρος καὶ λαμπρός, βλέπων εἰς τὸ κατάστενον τοῦ Βοσπόρου, στρωμένος καὶ ἐνδυμένος μὲ ἀρχοντικὰ ἐπιπλα. Αὐλὴ πλατυτάτη, στολισμένη μὲ κήπον καὶ πηγὰς καθαρωτάτου ὕδατος, οἰκήματα πολλὰ ἀντικρὺ τῆς διδασκαλικῆς διὰ νὰ ζῶσι ξένοι μαθηταί καὶ βιβλιοθήκη ὄχι εὐκαταφρόνητος καὶ μισθὸς διδασκαλικὸς πλούσιος. Οἱ μαθηταί ἦσαν ἄλλοτε περισσότεροι καὶ ἄλλοτε ὀλιγώτεροι, ξένοι συγκλύδες ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης· ἀριθμοῦντο περὶ τοὺς ἑκατὸν, ἄποροι οἱ πολλοί» (²). Γιὰ τὴν ἀληθῶς ἡγεμονικὴ αὐτὴ σχολή, στὴν ὁποίαν παρεδόθησαν κατὰ τὰς νεωτάτας μεθόδους ὅλα τὰ σχετικὰ μαθήματα, ὁ Β. Μυστακίδης ἔγραψε λεπτομερῆ μονογραφία (³). Ἀλλὰ τὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ πολυδάπανα αὐτὰ οἰκοδομήματα χτίστηκαν τὴν ἐποχὴ τῆς μεγαλύτερης οἰκονομικῆς εὐρωστίας τῆς ἐθνότητος, κατὰ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ὀγδόου ἢ στὶς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνα. Ἡ οἰκονομικὴ ἀνύψωσις τοῦ Γένους κι' ἰδίως τῶν κοινοτήτων τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐπέτρεπε στὴν ἐμπορικὴ τάξιν, ὅπως διαθέτει τεράστια ποσὰ γιὰ τὴ συντήρησι τῶν σχολῶν καὶ τὴ μισθοδοσίαν τῶν διδασκάλων. Ἀληθῆ κατάπληξις προξενούν στὸ διερχόμενον τὰ ἐκπαιδευτικὰ χρονικὰ τῆς περιόδου αὐτῆς τὰ μυθώδη ποσὰ, ποὺ δαπάνησαν οἱ ἔμποροι τῶν κοινοτήτων ἐκείνων γιὰ τὴν ἴδρυσιν καὶ προικοδότησιν τῶν πάρα πάνω σχολείων. Χρειάζεται μιὰ εἰδικὴ μελέτη γιὰ νὰ περιλάβει μέσα στὸ ἐθνικὸ πᾶνθεο τοὺς γνωστοὺς κι' ἀγνώστους ἐκείνους διαθέτας, ποὺ συνετέλεσαν περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον στὴν

(¹) Σπάνια Εὐποιίας Ἔργα Ζώη Καπλάνη—Μόσχα 1809 σ. 25 καὶ 30.

(²) Κ. Κούμα: Ἱστορίαι Ἀνθρωπίνων Πράξεων τόμ. ΙΒ', σελ. 593.

(³) Β. Μυστακίδης: Ἱστορικαὶ Εἰδήσεις περὶ Κουρουτσεσμέ—1888.

ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνάστασις τοῦ νεογραικικοῦ κόσμου.

Ἄλλὰ στὰ Γιάννενα οἱ σχολές δὲν ἦσαν νέες, ὅπως οἱ πάρα πάνω. Ἄν ἐξαιρέσει κανεὶς τὴ Καπλαναία σχολή, ὅλες οἱ ἄλλες, ὅπως τοῦ Ἐπιφανίου, τοῦ Γκιούμα καὶ τῶν Μαρουτσῶν εἶχαν κτισθεῖ πρὸ αἰώνων καὶ δὲν εἶχαν ἀνακαινισθεῖ. Ἡ δὲ κακὴ διαχείρισις τῶν κληροδοτημάτων δὲν ἐπέτρεπε καμμιά ἐπισκευὴ στὰ σχολεῖα⁽¹⁾. Αὐτὸς ὁ γλίπτρος μισθὸς τῶν διδασκάλων πολλὰς φορὰς καθυστεροῦσε. Ἡ θαυμασία πραγματικῶς μονογραφία τοῦ Μανουήλ Γεδεῶν μᾶς διεφώτισε πλήρως ἅπῃ στὸ ζήτημα τοῦ μισθοῦ τῶν καθηγητῶν⁽²⁾. Ἰδίως ἀφ' οὗτου ἡ Βενετία καταλήφθηκε ἀπὸ τοὺς δημοκρατικοὺς Γάλλους καὶ τὰ κεφάλαια τῆς Τσέκας ἐδημιεύθηκαν παρὰ τοῦ Ναπολέοντος, δεινὴ οἰκονομικὴ κρίσις μᾶστιζε τὰ διάφορα ἐκπαιδευτικὰ κέντρα τῶν Ἰωαννίνων⁽³⁾. Γιατὶ οἱ μεγαλύτερες καταθέσεις, μὲ τοὺς τόκους τῶν ὁποίων συνετηροῦντο ἡ Μαρουτσαία σχολή⁽⁴⁾, ἡ σχολὴ τοῦ Ἐπιφανίου, καθὼς κι' ἐκεῖνη τοῦ Γκιούμα⁽⁵⁾, ἦταν κατατεθειμένες στὴν Τσέκα καὶ συνεπῶς οἱ τόκοι δὲν κατεβάλλοντο. Κι' εἶνε ἀληθές, πὼς ἄλλοι γενναιόδωροι χορηγοὶ παρουσιάστηκαν ἀμέσως καὶ προσέφεραν διάφορα ποσὰ γιὰ τὴ συνέχισις τῶν μαθημάτων· ἀλλ' ἡ μὲν Μαρουτσαία σχολὴ ἔκλεισε, τοῦ Ἐπιφανίου δὲν μνημονεύεται, ἡ δὲ σχολὴ τοῦ Γκιούμα σώθηκε διὰ τῶν Ζωσιμάδων, καθὼς εἶδαμε. Τίποτε λοιπὸν τὸ παράδοξο, ἂν τὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων εἶχαν καταπέσει καὶ τὰ κτίρια αὐτῶν εἶχαν ἐρειπωθεῖ. Ὁ Ἀναστάσιος Γούδας, ποὺ φοίτησε στὰ Γιάννενα μᾶς ἔδωκε τὴν ἐξῆς περιγραφήν τῶν σχολείων τῆς ἡπειρωτικῆς πρωτεύουσος λίγα χρόνια πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως⁽⁶⁾: «Τὰ οἰκήματα τῶν σχολείων ἦσαν πενιχρότατα. Ἐντὸς τῶν σχολῶν τῶν οἱ Ἰωαννῖται ὠκοδόμησαν καὶ κελλῖα τινά, στερούμενα πάσης συσκευῆς, ἐν οἷς κατώκουν οἱ ἄποροι καὶ οἱ μὴ συστημένοι εἰς οἰκογενείας ξένοι μαθηταί. Ἐν ἐκάστῳ χαμωγαίῳ συνδιητῶντο τρεῖς καὶ τέσσαρες μαθηταί, ἕκαστος δὲ τούτων εἶχεν

(1) Σταμ. Κρίνου: Περιοδικὸν «Ἐστίας» τομ. 7ος (1879) σελ. 147.

(2) Μανουήλ Γεδεῶν: Παιδεία καὶ Πτωχεία - 1893 σελ. 25—30.

(3) Ἀνωνύμου: Περιοδικὸν «Χρυσολίθος» τομ. Δ' (1868) σελ. 348.

(4) Γ. Λαμπρίδης: Ἠπειρωτικὰ Μελετήματα—1887 τεύχ. Β', σελ. 65.

(5) Π. Ἀραβαντινοῦ: Χρονογραφία τῆς Ἠλείρου, τόμ. Β', σ. 281.

(6) Ἀναστ. Γούδας: Βίοι Παράλληλοι κτλ. 1870 τόμ. Β', σελ. 245.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΡΕΖΙΑΖΗΣ

ΜΠΑΛΑΝΟΣ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ

Κ. Π. Πρεζιαζής

ιδίαν πήραν, ἐν ἣ ἔθετε τὸν ξηρὸν καὶ ἐκ τοῦ χωρίου του ἐκάστοτε φερόμενον ἄρτον καὶ τινὰς ξηρὰς ὀπώρας ἢ ξηρὰ ὄσπρια ἢ τυρὸν ἢ ἐλαίαν. Ταῦτα ἦσαν τὰ καθημερινὰ ἐδέσματα τῶν μαθητῶν. Σπανιώτατα τὰς Κυριακὰς ἢ Δεσποτικὰς λεγομένας ἑορτάς, συνεταιρίζοντο δύο ἢ πλείοτεροι καὶ ἐμαγειρενον ὀλίγον κρέας εἰς τινὰ φούρνον ἢ καὶ ἐν τοῖς κελλίοις αὐτῶν, οἱ μὴ στέρημένοι μαγειρικῶν τινῶν σκευῶν. Κλίνη δὲ καὶ στρώμα καὶ κάθισμα καὶ γραφικὴ τράπεζα ἦσαν ἄγνωστα τοῖς μαθηταῖς. Τὰ μὲν τρία πρῶτα ἐκ τῶν σκευῶν τούτων ἀνεπλήρου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἢ περιώνυμος ἀπλῆ ψάθα, ἐφ' ἣν οἱ ὄπασσῶν εὐπορώτεροι ἠδύναντο νὰ στρώσωσι καὶ ἕτερον μάλλινον ὑφασμα. Τὴν δὲ γραφικὴν τράπεζαν ἀνεπλήρου τὸ γόνυ ἐκάστον. Ὁ βίος τῶν μαθητῶν ἦτο τῷ ὄντι κυνικώτατος».

